

ทางสังคมและเศรษฐกิจมาก สถานภาพทางสังคมเป็นสถานภาพที่ได้มาจากกำเนิด (Ascribed status) จึงเกือบจะไม่มี การเลื่อนฐานะทางสังคม ตัวอย่างประเทศแบบนี้ ได้แก่ ประเทศในกลุ่มโลกที่สาม บางประเทศ เช่น อินเดีย ไทยบางช่วง

3. ระบบการเมืองแบบไม่มีการแข่งขัน แต่มีระบบสังคมที่เสมอภาค (Non-Competitive Egalitarian System) หมายถึง สังคมที่มีระบบการเมืองแบบปิด กล่าวคือ บุคคลกลุ่มหนึ่ง พรรคการเมือง หรือองค์การทางการเมืองเพียงกลุ่มเดียวจะผูกขาดตำแหน่งทางการเมือง ประชาชนทั่วไปถูกตัดสิทธิเสรีภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม อีกนัยหนึ่งคือระบบการเมืองแบบเผด็จการ (เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพมากกว่าโดยทหาร) ส่วนระบบสังคมโดยทั่วไปมีความเสมอภาค กล่าวคือ ประชาชนทุกคนไม่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมมาก ประเทศเหล่านี้ ได้แก่ ประเทศที่ปกครองโดยระบบคอมมิวนิสต์และฟาสซิสต์ เช่น จีน คิวบา รัสเซีย

4. ระบบการเมืองแบบไม่มีการแข่งขันและระบบสังคม ไม่มีความเสมอภาค (Non-Competitive Non-Egalitarian System) ซึ่งได้แก่ สังคมที่มีระบบการเมืองแบบผูกขาดตามประเพณี ได้แก่ ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute monarchy) ระบบการเมืองแบบเผด็จการทหาร เป็นอาทิ ประเทศที่มีระบบการเมืองและสังคมแบบนี้ ได้แก่ ประเทศส่วนใหญ่ในกลุ่มโลกที่สาม

จากนั้น เคิร์ล (Curle) ได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของระบบการเมืองและสังคมทั้ง 4 แบบนี้กับการศึกษา ซึ่งพบว่า การศึกษาเป็นตัวแปรตาม (Dependent variable) ของระบบการเมืองและสังคม กล่าวคือ ระบบการศึกษาจะมีลักษณะการกระทำหน้าที่และบทบาทต่างกันตามลักษณะระบบการเมืองและสังคม อันอาจแสดงรูปความสัมพันธ์ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง สรุปลักษณะและการหน้าที่ของระบบการศึกษาในระบบสังคม - การเมืองสี่ประเภท

ประเภทระบบสังคมการเมือง	รูปแบบระบบการศึกษา	แนวการวางแผน	คุณภาพ	การหน้าที่
1.ระบบแข่งขันเสมอภาค	เอกภาพ (Unitary)	แน่นอน	ดี	เศรษฐกิจ
2.ระบบแข่งขันไม่เสมอภาค	คู่ขนาน (Dual)	ค่อนข้างแน่นอน	หลากหลายโดยปกติดี สำหรับชนชั้นนำ	เศรษฐกิจ ประเพณี
3.ระบบไม่แข่งขันเสมอภาค	เอกภาพ	แน่นอน	ดี	เศรษฐกิจ การเมือง
4.ระบบไม่แข่งขันไม่เสมอภาค	คู่ขนานหรือเอกภาพ หากเพิ่มการจัดเพื่อชนชั้นนำ	ไม่แน่นอน	ไม่ดี	ประเพณี

เกี่ยวกับตารางนี้ เอกกมล สายจันทร์ ได้ทำการวิเคราะห์ และได้ให้ทัศนะไว้ว่า “ ระบบการ เมืองและสังคมแบบที่ 1 และแบบที่ 3 โดยเฉพาะแบบที่ 1 นั้นจะเอื้ออำนวยให้มีระบบการศึกษาที่พึงปรารถนามากกว่า เพราะการศึกษาในระบบดังกล่าวลักษณะของความเป็นเอกภาพที่มีการวางแผนที่ แน่นนอนคุณภาพดี และที่สำคัญคือการกระทำหน้าที่ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเข้าใจว่า Curle คงหมายถึงจะ ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งจะทำให้ความเป็นอยู่ของมนุษย์มีระดับมาตรฐานสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม เราจะต้อง ไม่ลืมว่า ความหมายของความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ของระบบการเมืองแบบแข่งขัน และ สังคมมีความเสมอภาคกับระบบการเมืองแบบไม่มีการแข่งขัน แต่สังคมมีความเสมอภาคนั้น มีความ หมายที่ต่างกันมากเพราะในแบบแรกนั้นเน้นถึงความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วน รวมเป็นหลัก (ตามระบบทุนนิยม) ในขณะที่แบบหลังเน้นถึงการออกแจกแจงหรือการกระจาย ทรัพยากร และผลผลิตซึ่งจะให้ความเสมอภาคและความเป็นธรรมเป็นสำคัญ และที่เห็นว่าโดยเฉพาะ แบบที่ 1 คงจะเป็นรูปแบบที่พึงปรารถนายิ่งกว่าแบบที่ 3 นั้น เพราะการที่รูปแบบที่ 3 ถูกเรียกว่า เป็นระบบที่ไม่มีการแข่งขัน (หรือระบบคอมมิวนิสต์) อาจจะทำให้คนทั่วไปมีความรู้สึกไม่พึงพอใจ ต่อลักษณะดังกล่าว ยิ่งกว่านั้นการที่ Curle ชี้ชัดลงไปว่าระบบการศึกษาในระบบการเมืองและสังคม แบบที่ 3 นี้ กระทำหน้าที่และบทบาททางการเมืองด้วยยิ่งอาจทำให้เกิดความรู้สึกไม่ดีว่าการศึกษาถูก ใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ซึ่งนักศึกษาที่ยึดในปรัชญาที่ว่าการศึกษาเพื่อการศึกษาคงจะเห็นว่าเป็น สิ่งที่ไม่ถูกต้อง อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะจัดการศึกษาอย่างไรหรืออยู่ในระบบการเมืองแบบไหน การศึกษา จะกระทำหน้าที่และบทบาทอันหนึ่งอยู่เสมอ คือหน้าที่และบทบาททางการเมือง เพียงแต่ว่าการ กระทำหน้าที่และบทบาททางการเมืองของระบบการศึกษานั้นเป็นไปในลักษณะที่ขัดแย้งโดยตรงหรือ แฝงเร้นอยู่ในตัว ในกรณีของตารางที่นำมาเสนอนี้ Curle คงหมายถึงในลักษณะกระทำหน้าที่โดย ตรง คือการศึกษากระทำหน้าที่ทางการเมืองโดยตรง ซึ่งในเรื่องนี้นั้นในระบบการเมืองและสังคมแบบ คอมมิวนิสต์ การศึกษากระทำหน้าที่นี้จริง ๆ นับตั้งแต่การคัดเลือกเข้าศึกษา ก็จะต้องพิจารณาชนชั้น ทางสังคม จิตสำนึกทางการเมืองและในการศึกษานักเรียนหรือนักศึกษาทุก ๆ คน รวมทั้งประชาชน ทั่ว ๆ ไป ที่อยู่ภายนอกระบบโรงเรียนด้วย จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับลัทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจ ของมาร์กซิสต์ เพื่อที่จะได้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมคอมมิวนิสต์ ”

ในปี 1965 เจมส์ เอส โคลแมน (James S. Coleman) นักการศึกษาผู้มีชื่อเสียงได้ศึกษาถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเมืองหรือการปกครอง เขาได้สรุปหน้าที่ทางการเมืองของการ ศึกษาไว้ 3 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

1. การขัดเกลาทางการเมือง (Political Socialization)

สถาบันการศึกษาถ่ายทอดความคิดเห็น ทักษะคติ ลักษณะนิสัย ความรู้ ฯลฯ เกี่ยวกับการเมือง หรือสถาบันการปกครองให้สมาชิกสังคม ทั้งในด้านเนื้อหาวิชา หลักสูตร กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อผลิตพลเมืองตามความต้องการของสถาบันการปกครอง

2. การเลือกสรรทางการเมือง (Political Recruitment)

ซึ่งอาจจะเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มีการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมและการเลื่อนฐานะทางสังคม ทั้งนี้เพราะผู้ที่ผ่านการศึกษามีโอกาสเข้าร่วมในสถาบันการปกครองมากกว่า เช่น การกำหนดระดับการศึกษาขั้นต่ำของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้มีสิทธิได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ส. ฯลฯ

3. การสร้างบูรณาการเมือง (Political Integration)

เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติเพราะการศึกษาสามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกสังคม อย่างไรก็ตามในทางกลับกันหากไม่ระวังให้การศึกษาที่สามารถจะก่อความแตกแยกระหว่างชนชั้น (Elite) กับมวลชน (Mass) ระหว่างชนชั้นนำรุ่นเก่า (1st Generation elite) ซึ่งได้รับการศึกษาตามแนวเก่ามีความคิดไปในทางอนุรักษนิยมกับชนชั้นนำรุ่นใหม่ (2nd Generation elite) ซึ่งได้รับการศึกษาแบบใหม่มีหัวก้าวหน้ารุนแรง

ในปี 1969 ไบรอน จี แมสเซียลาส (Byron G. Massialas) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับระเบียบทางการเมืองอย่างละเอียดลึกซึ้งโดยการวิเคราะห์ผลงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากผลงานเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่าการที่จะดำรงไว้ซึ่งระบบการเมืองจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และการศึกษาสามารถทำหน้าที่นี้ได้โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางการเมือง หรือ Political socialization กล่าวคือ หากว่าการขัดเกลาอบรมในโรงเรียนสอดคล้องกับระบบการเมืองนั้น ก็จะทำให้ระบบดังกล่าวยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องสืบไป หากว่าแนวทางให้การอบรมในสถาบันการศึกษา หรือตัวการทางสังคมอื่น ๆ (เช่น ครอบครัว ศาสนา กลุ่มเพื่อน) ไม่ตรงกับระบบการเมืองระบุนั้น หากไม่เลิกล้มไปก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการและความคาดหวังที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การเดินขบวนของนักศึกษาฝรั่งเศส ในปี 1958 นักศึกษาอเมริกันเดินขบวนต่อต้านสงครามเวียดนามปลายทศวรรษ 1960 และเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ของประเทศไทย นอกจากนี้การศึกษายังทำหน้าที่ในการคัดเลือกและฝึกอบรมผู้นำในอนาคต โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา หากว่าชนชั้นนำฝ่ายรัฐบาลมีอำนาจควบคุมโรงเรียนก็มักจะกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกตามคุณสมบัติที่พวกตนต้องการ ดังนั้นในบางครั้งการศึกษาอาจขยายช่องว่างระหว่างชนชั้นนำกับมวลชน แต่บางครั้งอาจจะพยายามปิดช่องว่างนี้เสียนอกจากนี้ยังพบว่าการศึกษา

มีส่วนช่วยขยายหรือลดความแตกต่างระหว่างกลุ่มเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และศาสนา อันจะส่งผลกระทบต่อ การสร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศ และความเป็นเอกภาพทางการเมือง

นักวิชาการให้ความหมายคำว่า “ การพัฒนาทางการเมือง ” หรือ Political development ว่า หมายถึง (1) การจำแนกแยกแยะโครงสร้างทางการเมือง เป็นต้นว่า บทบาทและสถาบันเฉพาะด้านทางการเมือง มีเป้าหมายทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจง (2) การบริหาร นิติบัญญัติ และกิจกรรมทางการเมืองขยายไปสู่สังคมทุกหนแห่ง (3) กลุ่มคนที่จะมีโอกาสได้รับอำนาจทางการเมืองมีจำนวนมากขึ้น และ (4) ชนชั้นนำตามประเพณีถูกลดอำนาจและสิทธิในการปกครอง ในสังคมที่พัฒนาทางการเมืองผู้ปกครองจำเป็นจะต้องหาทางให้ได้มาซึ่งการสนับสนุนจากผู้ถูกปกครองจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งอำนาจและสิทธิในการปกครอง

ในตอนต่อไปเราจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเมืองในสามด้านตามที่โคลแมน ได้เสนอแนะไว้

การจัดกลาทางการเมือง (Political Socialization)

เคนเนทท์ พี แลงตัน (Kenneth P. Langton) ให้ความหมายของคำว่า “ การจัดกลาทางการเมือง ” ว่าหมายถึง “ กระบวนการซึ่งปัจเจกบุคคลเรียนรู้รูปแบบความประพฤติ และทัศนคติที่สอดคล้องกับการเมืองโดยผ่านทางตัวการทางสังคมอันหลากหลาย ตัวการเหล่านี้รวมถึง ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน สมาคมของผู้ใหญ่และสื่อมวลชน การจัดกลาทางการเมืองนี้เป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเป็นกระบวนการที่จะทำให้ระบบการเมืองดำรงอยู่และมีเสถียรภาพ

ผลงานวิจัยในระยะแรกนับตั้งแต่ได้รับการกระตุ้นจากหนังสือ Political Socialization ของเซอร์เบิร์ต เอช ไฮแมน (Herbert H. Hyman) ในปี 1959 มักจะเน้นความสนใจต่อวิธีการที่เยาวชนพัฒนามโนทัศน์และความรู้สึกต่ออำนาจการเมือง ผลงานส่วนมากที่ศึกษาในสหรัฐอเมริกา พบว่าเด็ก ๆ ตระหนักถึงอำนาจต่าง ๆ นอกเหนือจากครอบครัวได้เร็วมาก เรียนรู้ที่จะรับอำนาจเหล่านี้ และเห็นว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระยะแรก ๆ นี้ การที่บุคคลจะผูกพันตนกับอำนาจใด ๆ จะเป็นทัศนคติต่อบุคคลและมีลักษณะเป็นอุดมการณ์มาก แต่เมื่อมีอายุมากขึ้นทัศนคติที่มีต่ออำนาจต่าง ๆ นี้จะเกี่ยวข้องกับสถาบันมากขึ้น (Institutionalization) และมีการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น ความเห็นที่แตกต่างกันในทัศนคติเรื่องนี้ต่างกันไปตามเพศ กลุ่มเชื้อชาติ และวัฒนธรรม ข้อสรุปจากงานวิจัยเหล่านี้ก็คือ การจัดกลาทางการเมืองในระยะแรกของวัยเด็กนี้จะคงอยู่ตลอดไป

งานวิจัยอีกแนวหนึ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้แก่ การศึกษาตัวการขัดเกลาต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์และผลกระทบที่มีต่อความรู้และทัศนคติของปัจเจกบุคคล ตัวการที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคือ ครอบครัวและโรงเรียน ผลงานที่เกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวพบว่า ความเชื่อและค่านิยมทางการเมืองขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น ความเห็นของบิดามารดาในด้านการเมืองตรงกันหรือไม่ ประเภทของครอบครัว ระดับการศึกษาของบิดามารดา และการที่บุคคลมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครอบครัว ผลงานวิจัยของ กาบเรียล เอ อัลมอนด์ (Gabriel A. Almond) และ ซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba, 1963) ซึ่งศึกษาวัฒนธรรมการเมืองในห้าประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เยอรมันตะวันตก อิตาลี และเม็กซิโก พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจการของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความสามารถทางการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่า การศึกษาแบบทางการ (Formal education) เป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางการเมือง กล่าวคือ การศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งหมายถึงการตระหนักถึงอิทธิพลของรัฐบาล ความรู้เรื่องการเมือง ข่าวสารทางการเมือง ความคิดเห็นทางการเมือง ฯลฯ

การที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการขัดเกลาทางการเมืองนี้ เจมส์ โคลแมน ได้เสนอให้พิจารณา 4 ด้านคือ

1. ทิศทาง (Direction) ของแนวการเมืองที่การศึกษาถ่ายทอด
2. การลงรอยกัน (Congruence) ในบรรดากระบวนการศึกษาและตัวการการขัดเกลา หรือกระบวนการอื่น
3. ผลลัพธ์จากการขัดเกลาทางการเมืองอย่างจงใจ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ การบรรจุเนื้อหาทางการเมือง (Political content) ลงในหลักสูตรการศึกษา และ
4. ความสำคัญของสภาพแวดล้อมของโรงเรียน (School environment) ที่มีต่อกระบวนการขัดเกลาทางการเมือง

สำหรับประเทศกำลังพัฒนานั้นมีลักษณะการขัดเกลาทางการเมืองสองประการ คือ ประการแรกครอบครัวยังคงเป็นตัวการสำคัญที่สุดในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมสำหรับประชากรในเขตชนบท ทั้งนี้เนื่องมาจากมีความจำกัดในด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม การละเลยของรัฐบาล การขาดระบบข้อมูลข่าวสารอย่างค่อเนื่อง และการไม่ได้รับการศึกษาอย่างทางการ นอกจากนี้จากการศึกษาของ โรแบร์ เลอวีเน (Robert Lavine) เมื่อปี 1963 ซึ่งศึกษาการขัดเกลาทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังพบว่า มีความหลากหลายในระบบอำนาจระหว่างหมู่เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศที่เกิดใหม่ ดังนั้นกระบวนการขัดเกลาทางการเมืองจึงมีความหลากหลายสูง ลักษณะประการที่สองค่อนข้างจะขัดกับประการแรก แต่จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าระบบการศึกษาแบบทางการใน

ประเทศกำลังพัฒนารับภาระหน้าที่ขัดเกลาทางการเมืองมากกว่าระบบการศึกษาแบบทางการในประเทศพัฒนาแล้ว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความจำเป็นที่จะต้องสร้างความมั่นคงของชาติ และการศึกษาแบบทางการนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีประสิทธิภาพมากในการขัดเกลาแนวคิดใหม่ นอกจากนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าประเทศกำลังพัฒนาขาด “ ตัวการทางวัฒนธรรม ” หรือมีแต่ไม่ใคร่พัฒนา ใน แนวนี้จะพบว่าบทบาทของโรงเรียนได้รับการกระตุ้นส่งเสริม และในขณะเดียวกันครอบครัวจะมีบทบาทในการขัดเกลาทางการเมืองลดลง นอกจากนี้ อาจจะเป็นเพราะเหตุที่ว่า โรงเรียนมีอำนาจในการขัดเกลาอย่างชัดเจนเป็นที่รับรองอย่างเป็นทางการมากกว่าตัวการอื่น ๆ ในสังคม โดยรัฐมอบหมายให้โรงเรียนเป็นตัวแทนของรัฐ ดังนั้นในทางหนึ่งโรงเรียนจึงเป็นตัวแทนที่จะย้ายอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นปัญญาชนที่มีสิทธิปกครองอยู่โดย “ ธรรมชาติ ” และอีกทางหนึ่งโรงเรียนอาจจะขัดเกลาแนวทางการเมืองตามที่โรงเรียนนั้น ๆ ต้องการ หากว่าโรงเรียนนั้นสามารถแยกต่างหากไปจากอิทธิพลอื่น ๆ โรงเรียนอาจขัดเกลาแนวการเมืองที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางตามประเพณีได้ เช่น บุคคลที่ศึกษาในโรงเรียนประจำแบบตะวันตกที่อยู่ห่างไกลจากชุมชน อาจได้รับการขัดเกลาทางการเมืองตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ครอบครัวของตนได้

การศึกษากับการเลือกสรรทางการเมือง (Political Recruitment)

ความสัมพันธ์ของการศึกษากับการเมืองในลักษณะนี้ผูกพันกับระบบการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมของสังคมหนึ่ง ๆ และระดับของการเลื่อนฐานะทางสังคมในระบบนั้น ๆ ทฤษฎีการแบ่งช่วงชั้นสมัยใหม่เห็นว่า (1) โอกาสชีวิตของปัจเจกบุคคลที่จะได้เข้ามาในช่วงชั้นผู้นำทางการเมืองจะมีมากขึ้นหากเขาอยู่หรือสามารถขึ้นมาอยู่ในระดับบนของช่วงชั้นทางสังคม (2) สังคมที่ยึดถือความสามารถให้ความสำคัญแก่การศึกษาในการเลื่อนฐานะทางสังคม โดยที่ผู้ได้รับการศึกษาสูงจะได้อาชีพที่ดี มีรายได้สูง อยู่ในช่วงชั้นผู้นำในสังคม มีเกียรติภูมิในสังคม และ (3) การศึกษาจึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการเลื่อนฐานะเป็นผู้นำทางการเมือง สังคมสมัยใหม่มักจะให้ความสำคัญต่อคุณวุฒิมากกว่าชาติวุฒิ ดังนั้นการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญมาก และในประเทศกำลังพัฒนามีข้อมูลเชิงประจักษ์หลายประการที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษามีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับการเลื่อนฐานะทางอาชีพ เช่น ผลงานของฟิลลิป เจ ฟอสเตอร์ (Phillip j. Foster) ซึ่งศึกษากรณีโอกาสเรียนระดับมัธยมศึกษากับการเลื่อนฐานะทางสังคมในประเทศแอฟริกาทางตะวันตกในปี 1963

สำหรับประเด็นที่จะต้องพิจารณาในเรื่องของการศึกษากับการเลือกสรรทางการเมืองนั้นมี 4 ประการด้วยกัน คือ

1. ลัทธิต่อต้านการบูชาความรู้ (Anti – intellectualism) ภายหลังจากได้รับอิสรภาพ
2. ความตึงเครียดระหว่างชนชั้นนำทางการเมืองที่สืบเชื้อสายกันมากับผู้นำรุ่นใหม่ทั้งในระบบราชการและด้านเทคนิคความรู้
3. การจำกัดการเลื่อนฐานะทางการเมืองของชนชั้นนำรุ่นหลัง
4. การว่างงานของผู้ออกจากโรงเรียนที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น

ในประเด็นแรกนั้นมิได้หมายความว่า ผู้ที่ “ มีการศึกษา ” จะถูกล้มล้างโดยผู้นำ “ ไร้การศึกษา ” ในความจริงแล้ว “ ผู้มีการศึกษา ” ยังคงดำรงตำแหน่งระดับสูงอยู่ในระบบราชการซึ่งเป็นระบบที่มีความสำคัญยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา แต่มีลักษณะสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปสองประการคือ ประการแรกเอกสิทธิ์ของผู้นำตามประเพณีซึ่งมักเป็นคนกลุ่มน้อยที่ได้รับการศึกษาสูงเป็นพิเศษถูกลดอำนาจลง โดยการเปิดโอกาสให้ผู้นำท้องถิ่นที่แม้ได้รับการศึกษาน้อยกว่าขึ้นมาใช้อำนาจแทน ประการที่สอง ชนชั้นนำ “ ผู้ที่ได้รับการศึกษา ” ในระบบราชการ รู้สึกว่าได้รับความกดดันจากคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่กว่า ดีกว่า สูงกว่า ดังนั้นลัทธิต่อต้านการบูชาความรู้จึงไม่ใช่การลดคุณค่าของการศึกษา แต่เป็นการกลัวผู้ที่ได้รับการศึกษาที่ดีกว่า

ปัญหาประเด็นที่สอง คือความตึงเครียดชนชั้นนำรุ่นใหม่และรุ่นเก่า วิลเลียม เจ โฟลทซ์ (William J. Foltz) กล่าวในหนังสือ Nation-Building ว่า “ สังคมที่ต้องการความทันสมัยเป็นเบื้องต้น จำเป็นจะต้องมีชนชั้นนำที่มีความสามารถทั้งทางด้านการจัดการและความรู้ทางเทคนิค ผู้ซึ่งเป็นผลผลิตของการฝึกฝนเทคนิคและวิชาชีพชั้นสูง เป็นผู้ที่ยกย่องและแม้กระทั่งแข่งขันกับผู้นำที่มีอยู่เดิม ” ในประเทศกำลังพัฒนา ผู้นำพรรคและผู้นำในระบบราชการมักจะได้รับการเลือกสรรมาจากช่วงชั้นทางสังคมต่างกันจึงมักจะเกิดความตึงเครียดกันขึ้น

ประเด็นที่สาม สังคมกำลังพัฒนาหลายแห่งซึ่งผู้นำตามประเพณีมีอำนาจมาก โครงสร้างการเมืองและระบบราชการมักจะถูกคนกลุ่มหนึ่งกำหนดความก้าวหน้าทางการเมือง หรือการเลื่อนฐานะทางการเมือง บ่อยครั้งผู้นำรุ่นใหม่ซึ่งถูกปลูกฝังว่า การศึกษาเป็นกุญแจไปสู่ความสำเร็จทางการเมือง ต้องพบกับความผิดหวัง เพราะไม่สามารถเข้าไปสู่ตำแหน่งระดับสูงได้แม้จะได้รับการศึกษาสูงกว่าผู้นำตามประเพณี

ประเด็นสุดท้าย ได้แก่ การว่างงานของผู้ออกจากโรงเรียนนั้นเป็นผลมาจากปัญหาสามประการข้างต้น การให้การศึกษาแก่มวลชนนั้นหากพิจารณาดูจะเห็นว่ามิใช่เหตุผลทางการเมืองแอบแฝงอยู่มาก แต่ภาวะวิกฤตเกิดขึ้นเมื่อการขยายการศึกษาดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ในขณะที่ความเจริญทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางอาชีพมีอยู่อย่างจำกัด ผลก็คือ อัตราการว่างงานและการทำงานต่ำกว่าวุฒิทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว คนเหล่านี้ย่อมเป็นกลุ่มกดดันทางการเมืองและจะมีผลกระทบต่อโครง

สร้างและเสรีภาพทางการเมือง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การปฏิวัติในฝรั่งเศสเมื่อปี 1789 ซึ่งคุกบาสดิล ถูกทำลายโดยชนชั้นกรรมกรและผู้่างงาน และในที่สุดยังผลให้ต้องเปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองของฝรั่งเศส

การศึกษาเกี่ยวกับบูรณาการทางการเมือง (Political Integration)

หากว่าการขัดเกลาทางการเมือง ให้ประชาชนมีความเห็นพ้องต้องกันกับการเมืองของประเทศ และการเลือกสรรทางการเมือง เข้าสู่ตำแหน่งผู้นำทางการเมืองและราชการเป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์ และถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้ว แน่นนอนเหลือเกินย่อมต้องเกิดบูรณาการทางการเมืองขึ้น บูรณาการทางการเมืองนี้จะต้องคำนึงถึงสองมิติด้วยกัน คือ มิติแนวตั้ง ซึ่งหมายถึงการเชื่อมต่อกันระหว่างช่องว่างชนชั้นนำ-มวลชนกับพัฒนาการของกระบวนการทางการเมือง “ ประสมประสาน ” และมิติแนวนอน ซึ่งหมายถึงการหลอมรวมกันของชุมชนการเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นระบบการเมืองขนาดใหญ่ที่สมบูรณ์

ในส่วนนี้การศึกษาเข้ามามีบทบาทสำคัญ 2 ประการคือ

1. การศึกษาอาจจะทำให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นนำกับมวลชน คงอยู่ตลอดกาล อันเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของบรรดาประเทศกำลังพัฒนา และ

2. การศึกษาอาจรักษาไว้ และเสริมให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา กลุ่มชนท้องถิ่น อันเป็นกลุ่มที่จำเป็นอย่างยั้งที่ควรใช้การศึกษาเป็นสื่อในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชาติ

ดังนั้นการศึกษาอาจช่วยสร้างบูรณาการทางการเมืองให้เห็นผลได้ในระยะยาว แต่ในระยะสั้นนี้ เราจำเป็นจะต้องคอยระวังมิให้การศึกษาขัดขวางการสร้างควมบูรณาการนี้เสีย การศึกษาอาจส่งเสริมความสามัคคี หรืออาจก่อความริ้วรานกันขึ้นได้ ในประการแรก มีข้อเท็จจริงว่าบุคคลหรือกลุ่มคนหรือบริเวณที่มีการพัฒนามากกว่าได้เปรียบบริเวณ หรือกลุ่ม หรือบุคคลที่ได้รับการพัฒนาน้อยกว่า เมื่อส่วนหนึ่งของสังคมได้รับการพัฒนา ย่อมเกิดความไม่เสมอภาคขึ้นอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงย่อมเกิดช่องว่างระหว่างบุคคลที่ร่ำรวย มีอำนาจ และได้รับการศึกษาสูง กับบุคคลที่ยากจน ไร้อำนาจและได้รับการศึกษาน้อย การศึกษาจึงดูเหมือนจะตอกย้ำความไม่เสมอภาคนี้ ดังกฎที่เรียกว่า “Law of unequal development advantage” กระบวนการแห่งความไม่เสมอภาคนี้จะยังคงอยู่เรื่อยไปตราบนานตราบนาน จะมีผู้มีอำนาจสูงเปลี่ยนโฉมหน้าแนวการเมืองดำเนินนโยบายลัทธิแห่งความเท่า

เทียมกัน (Egalitarianism) ซึ่งให้ออกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา และมุ่งจัดสรรทรัพยากรไม่เพียงแต่จะเพื่อความเสมอภาคในระหว่างภูมิภาคเท่านั้นแต่ยังเพื่อ “ ยกระดับ ” บริเวณที่ยังด้อยพัฒนาอยู่

ประการที่สอง สาเหตุที่มีความไม่เสมอภาค คือ การที่บริเวณพัฒนามากกว่าได้เปรียบมากกว่านั้น คือ วิกฤตการณ์ที่เรียกว่า “ Equality-capacity dilemma ” หมายถึง ความสามารถทางการเมืองที่จะกำหนดหรือรักษาไว้ซึ่งโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ความไม่เสมอภาคของการพัฒนาทางการศึกษาอาจเกิดขึ้นได้เสมอไม่ว่าจะเป็นในด้านชนชั้นนำ-มวลชน ซึ่งการศึกษามุ่งผลิตที่กำลังคนระดับสูงโดยการเลือกสรรมาจากบุคคลที่มีทักษะความสามารถตรงตามที่กำหนดไว้ หรือในด้านของการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้ได้ผลตอบแทนคืนมาอย่างรวดเร็วที่สุดและมั่นคงที่สุด ดังนั้นการสร้างบูรณาการทางการเมืองจะต้องคำนึงถึงช่องว่างชนชั้นนำ-มวลชน และการแตกแยกภายในภูมิภาคหรือกลุ่มเชื้อชาติ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา

โดยสรุปที่การศึกษาจะสร้างการพัฒนาการเมืองได้นั้นจะต้อง

1. สร้างรูปแบบบูรณาการแบบใหม่อันจะสามารถควบคุมจัดการความตึงเครียดและความขัดแย้งอันเป็นผลจากความหลากหลายทางการเมือง
2. สร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมและการจัดสรรทรัพยากรแบบใหม่อันสามารถสนองตอบความต้องการอันสืบเนื่องมาจากหลักการแห่งความเสมอภาค

นักวิชาการจำนวนไม่น้อย ให้ความสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาการเมือง สมมุติฐานอันหนึ่งของพวกเขาก็คือ ประเทศที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า ย่อมมีการพัฒนาทางการเมือง ภายใต้งื่อนใจที่ว่า สถาบันการเมืองของประเทศสามารถกระจายอำนาจได้ดีและมีกลไกสำหรับการสร้างบูรณาการ โดยการรวมความสนใจอันหลากหลายให้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางการเมืองอันเดียวกัน ผลงานของ เอส เอ็ม ลิปเซท (S.M.Lipset) ในปี 1959 และ 1963 พบว่า ลักษณะประชาธิปไตยแบบตะวันตกมีความสัมพันธ์สูงกับความกว้างของการกระจายโรงเรียนแบบทางการและการรู้หนังสือ พี คัทไรท์ (P. Cutright, 1963) แมคครูน (McCrone) และ คนูเคิล (Cnuddle, 1967) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย การศึกษา การสร้างเมือง และการสื่อสารมวลชน ได้ข้อค้นพบในทำนองเดียวกัน นอกจากนี้ จี เอ อัลมอนด์ (G.A.Almond) และ เอส เวอร์บา (S. Verba) ยังพบว่าในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติทางการเมืองของบุคคลนั้น ระดับการศึกษาแบบทางการมีความสัมพันธ์กับ “ ความเป็นคนแบบเสรีนิยม ” และ “ ความอดทน ” รวมทั้งความรู้สึคว่ามีประสิทธิภาพทางการเมืองสูงขึ้นอย่างไรก็ตามงานวิจัยบางเรื่องกลับพบว่า การกระจายโรงเรียนอย่างรวดเร็วในประเทศกำลังพัฒนามีส่วนกระตุ้นให้เกิดมากกว่าจัดความขัดแย้ง (อย่างน้อยก็ในระยะสั้น) และในบางครั้งก็นำไปสู่ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง

ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นคาบสองคมในการพัฒนา ผู้ที่จะวางแผนกำหนดทิศทางการศึกษาจึงต้อง
ตระหนักในผลกระทบทั้งสองด้านเป็นอย่างดี

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาการเมืองและการปกครอง

6.2.1 ระบบการเมือง

1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางการเมือง

การที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมโดยมีความสุขได้นั้น จะต้องอยู่ภายใต้ระบบการเมืองระบบใดระบบหนึ่ง การเมืองมีอิทธิพลสูงมาก เพราะการเมืองเป็นผู้กุมชะตากรรมกิจการต่าง ๆ ไปได้ การศึกษาถึงแม้เป็นระบบหนึ่งของระบบสังคม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับการเมืองแล้ว การศึกษาย่อมอยู่ภายใต้อิทธิพลของการเมือง อย่างไรก็ตาม การศึกษากับการเมืองมีความสัมพันธ์กันมาเป็นลำดับ เพราะการศึกษาตั้งแต่สมัยโบราณมาถึงสมัยปัจจุบันย่อมมีขึ้นและถูกจัดให้มีขึ้น เพื่อสนองความต้องการของสังคมแล้วแต่การเมืองจะจัดการศึกษาให้ไปในรูปแบบใด ย่อมจะสอดคล้องกับนโยบายของการเมืองนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้การศึกษาระบบการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันมาโดยตลอดทุกสมัย

อริสโตเติลนักปราชญ์ชาวกรีกโบราณ เป็นบุคคลแรกที่กล่าวถึงเรื่องการเมือง โดยตั้งข้อสังเกตว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม และมนุษย์เป็นสัตว์การเมือง การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวและชุมชนใหญ่จนกลายเป็นรัฐและกลายเป็นประเทศนั้น เป็นการรวมกันในแง่ของการเมือง นั่นคือมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ก็เกิดขึ้น และแล้วมนุษย์ก็หาผลประโยชน์จากสังคมนั้น เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ เพื่อหาความสุข และเพื่อบำบัดความต้องการต่าง ๆ ของตนเอง แต่เนื่องจากทรัพยากรแต่ละสังคมมีไม่เพียงพอกับความต้องการของบุคคลทุกคน จึงต้องมีการแบ่งทรัพยากรกัน ด้วยเหตุนี้สังคมจึงต้องสร้างกลไกเพื่อทำหน้าที่ในการแบ่งสรรทรัพยากรและมีการบังคับให้ปฏิบัติตามการแบ่งสรรนั้น ๆ กลไกที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้เรียกว่า “ การเมืองและการปกครอง ” พร้อมกับออกกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ดังนั้น ลักษณะความเป็นเช่นนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์เป็นสังคมการเมือง

เพราะฉะนั้น การเมืองจึงเป็นแผนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการใช้อำนาจ จึงจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ใช้อำนาจบังคับให้มีการปฏิบัติตามเพื่อให้ประชาชนยอมรับการแบ่งสรรทรัพยากรนั้น ๆ กลไกที่เป็นผู้ใช้อำนาจนี้เรียกว่า “ รัฐบาล ” ซึ่งจัดเป็นองค์การ

ปกครองคนในรัฐ ทำหน้าที่บังคับการใช้กฎหมายอันจะช่วยให้ประชาชนที่อยู่ในสังคมที่อยู่ด้วยกันอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและทำหน้าที่ปกป้องประเทศให้พ้นจากศัตรูภายนอกประเทศด้วย

2. วิวัฒนาการของการเมืองและการปกครองของไทย

ประเทศไทยมีการจัดระเบียบการปกครองอย่างเป็นระบบมาเป็นเวลาช้านานแล้ว มีความเป็นปึกแผ่นและรักษาเอกราชไว้ได้เกือบตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ชาติไทย และนอกจากนั้นการเมืองและการปกครองของไทยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับกาลสมัยและความอยู่รอดของชาติ โดยอาจแบ่งการเมืองและการปกครองของไทยออกเป็น 3 สมัย ดังต่อไปนี้

2.1 สมัยกรุงสุโขทัย ใช้หลักการปกครองแบบมิตาปกครองมุต พระมหากษัตริย์ซึ่งเรียกว่า พ่อขุน มีฐานะเป็นอนาถนิกธมธรรมมิต อันหมายถึงผู้ได้รับการยอมรับยกย่องและเทิดทูนจากราษฎรทั้งปวงให้เป็นผู้ดำเนินการปกครองด้วยเห็นพ้องกันว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถและมีคุณธรรม

พ่อขุนหรือพระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นบุคคลเช่นเดียวกับราษฎร มิใช่เป็นสมมติเทพ พ่อขุน มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองอย่างเด็ดขาด แต่ในทางปฏิบัตินั้นการใช้อำนาจย่อมอยู่ในขอบเขตของทศพิธราชธรรม

2.2 สมัยกรุงศรีอยุธยา การเมืองและการปกครองได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นดังต่อไปนี้

- 2.2.1 เป็นการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีฐานะเป็น สมมติเทพ จึงมีฐานะอยู่เหนือสามัญชน
- 2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับราษฎรผู้อยู่ใต้การปกครองมีลักษณะนายปกครองบ่าว เข้าปกครองข้า
- 2.2.3 พระราชอำนาจในการปกครองของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดด้วยหลักธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะ ทศพิธราชธรรม
- 2.2.4 ราษฎรผู้อยู่ใต้การปกครองแบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ และเกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นเหล่านั้นอย่างมากมาย
- 2.2.5 ราษฎรถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพมากทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
- 2.2.6 การจัดระเบียบการปกครองที่ส่วนกลาง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้ทรงวางระบบการปกครองเป็นแบบจตุสดมภ์ คมแบบอย่างกัมพูชาหรือเขมรโบราณ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อำนวยการปกครองสูงสุด มีเสนาบดี 4 คนต่อไปนี้

1. **ขุนเมือง** ทำหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาไพร่บ้าน พลเมืองให้มีความสงบเรียบร้อยและปราบปรามโจรผู้ร้าย
2. **ขุนวัง** ทำหน้าที่รับผิดชอบงานในพระราชสำนัก และบังคับบัญชาเกี่ยวกับฝ่ายการยุติธรรม พิพากษาคดีต่าง ๆ
3. **ขุนคลัง** ทำหน้าที่รับผิดชอบงานคลังมหาสมบัติ การค้าขาย และการภาษีอากรและบังคับบัญชาข้าราชการที่เกี่ยวข้อกับพระราชวังทั้งปวง
4. **ขุนนา** ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านการเกษตรและบังคับบัญชาศาลที่พิพากษาคดีความอันเกี่ยวข้องกับการเกษตร

การปกครองส่วนภูมิภาคในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นคงเป็นแบบเดียวกับของอาณาจักรสุโขทัยนั่นคือ แบ่งเมืองออกเป็นระดับต่าง ๆ กัน เช่น หัวเมืองชั้นในหรือเมืองหน้าด่าน 4 ทิศ หัวเมืองชั้นนอกและเมืองประเทศราช

การปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เกิดขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) โดยแยกการบริหารราชการออกเป็นฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร สมุหนายกเป็นผู้รับผิดชอบด้านพลเรือน บริหารกิจการเกี่ยวกับเมือง วัง คลัง และนา ส่วนสมุหพระกลาโหมรับผิดชอบด้านการทหารและการป้องกันประเทศ และมีการปฏิรูปการปกครองด้านต่าง ๆ อีกมาก เป็นต้นว่าริเริ่มให้มีระบบศักดินา กฎมณเฑียรบาล และการกำหนดยศชั้นข้าราชการ มีพระยา พระ หลวง ขุน เป็นต้น

2.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การเมืองและการปกครองในช่วงรัชกาลที่ 1-4 อยู่ในรูปแบบสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ดังต่อไปนี้

2.3.1 ยกเลิกระบบเดิมที่มีสมุหพระกลาโหม สมุหนายก และจตุสดมภ์

2.3.2 จัดตั้งส่วนราชการเป็นกระทรวงต่าง ๆ 12 กระทรวงซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน แต่ละกระทรวงมีเสนาบดีกระทรวงเป็นหัวหน้าบังคับบัญชาและมีการเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินอีกมากมาย

3. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับระบบการเมือง

ระบบการเมืองในโลกปัจจุบันมีหลายรูปแบบ เพราะความสัมพันธ์เรื่องเกี่ยวกับอำนาจในระบบต่าง ๆ มักแตกต่างกัน บางระบบรัฐบาลมีอำนาจน้อย บางระบบรัฐบาลมีอำนาจมาก บางระบบประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการเลือกผู้ปกครองประเทศ แต่บางระบบประชาชนมีส่วนร่วมน้อย บางระบบประชาชนยอมรับในรัฐบาลของคนสูง บางระบบประชาชนยอมรับน้อย ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้แบ่งระบบการเมืองออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ กัน บางคนแบ่งระบบตามที่มีความชอบธรรมมาก

กับมีความชอบธรรมน้อย และระบบที่เป็นเผด็จการกับระบบที่เป็นประชาธิปไตย บางคนแบ่งระบบการเมืองออกเป็นแบบการปกครองโดยบุคคลคนเดียว โดยบุคคลกลุ่มน้อย โดยบุคคลกลุ่มใหญ่

อนึ่งบางพวกแบ่งลัทธิการเมืองออกเป็นระบบใช้เป็นรากฐานของการปกครอง เช่น ระบบคอมมิวนิสต์ ระบบฟาสซิสต์ และระบบประชาธิปไตย แต่ความแตกต่างกันของระบบการเมืองเหล่านั้นอยู่ที่การให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ในการกำหนดตัวผู้ปกครองประเทศได้มากน้อยเพียงใด นั่นคือระบบคอมมิวนิสต์และระบบฟาสซิสต์เป็นแบบที่จำกัดเสรีภาพ และบทบาทของประชาชนในการกำหนดตัวผู้ปกครองประเทศ แต่ระบบประชาธิปไตยเป็นแบบที่ปกครองโดยคนส่วนมาก ประชาชนมีบทบาทในการเลือกผู้ปกครองประเทศ

การเมืองและการปกครองในแต่ละรัฐ ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามระบบการเมืองและการปกครองของแต่ละรัฐที่ใช้อยู่ ระบบการเมืองที่สำคัญมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบประชาธิปไตยกับแบบเผด็จการ การที่รัฐใดรัฐหนึ่งใช้ระบบการเมืองแบบใดนั้นก็มักมีผลจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ความคิด และความเชื่อและอุดมการณ์ของชนชั้นผู้นำและประชาชนในประเทศนั้น ๆ

3.1 ระบบประชาธิปไตย

3.1.1 ระบบประชาธิปไตยมีลักษณะเด่นอยู่ที่การแข่งขันอย่างเสรีระหว่างกลุ่มหรือพรรคการเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนส่วนมากในประเทศให้เป็นรัฐบาลทำหน้าที่บริหารกิจการด้านต่าง ๆ ของประเทศตามนโยบายของกลุ่มหรือของพรรคนั้น ๆ ที่ได้วางไว้ล่วงหน้า

3.1.2 ลักษณะเด่นดังกล่าวในข้อ 3.1.1 นั้นสามารถดำรงอยู่ได้นาน หากกลุ่มหรือพรรคการเมืองต่าง ๆ ยึดหลักประชาธิปไตย

3.2 หลักการของระบบประชาธิปไตย

3.2.1 อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ หรือ บางทีเรียกว่าอำนาจของรัฐ อำนาจเหล่านี้เป็นของปวงชน ผู้ที่จะใช้อำนาจอธิปไตยต้องได้รับการยอมรับจากประชาชนส่วนมากของประเทศ

3.2.2 ประชาชนมีสิทธิที่จะมอบอำนาจการปกครองให้แก่ประชาชนด้วยกัน โดยการออกเสียงเลือกตั้งจากประชาชนกลุ่มหนึ่งที่อาสาจะเป็นผู้ปกครองประเทศแทนประชาชนตามระยะเวลาและวิธีการที่กำหนดไว้เป็นการแน่นอน เช่น กำหนดไว้แน่นอนว่าทุก 2 ปี 4 ปี หรือ 5 ปี จะต้องออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนพร้อมกันทั่วประเทศ

3.2.3 รัฐบาลจะต้องยอมรับและเคารพในสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชน เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิต เสรีภาพในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่ม และสิทธิในการชุมนุม เป็นต้น รัฐบาลจะต้องไม่ละเมิดสิทธิเหล่านี้ ยกเว้นเพื่อความมั่นคงของชาติ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวม หรือเพื่อรักษาศีลธรรมอันดีงามของประชาชนหรือเพื่อสร้างสรรค์ความเป็นธรรมแก่สังคม

3.2.4 ประชาชนมีสิทธิเสมอกันในโอกาสที่ได้รับบริการทุกชนิดที่รัฐจัดให้

3.2.5 รัฐบาลยึดกฎหมายและความเป็นธรรมเป็นบรรทัดฐานในการปกครองและการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มชนและสังคม

ระบบการเมืองและการปกครองแบบประชาธิปไตยมี 2 แบบ ดังต่อไปนี้

1. แบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่น สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ ราชอาณาจักรเบลเยียม ราชอาณาจักรสวีเดน ญี่ปุ่น ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรเนปาล เนการาบรูไนดารุสซาลาม (บรูไน)

2. แบบประชาธิปไตยที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา

3.3 ส่วนดีของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

3.3.1 เปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนมากดำเนินการปกครองประเทศ โดยประชาชนที่มีเสียงส่วนน้อยก็มีสิทธิดำรงอยู่และทำหน้าที่คัดค้านการปกครองของฝ่ายข้างมาก ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดผลดีต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

3.3.2 เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนใช้สิทธิเสรีภาพได้อย่างเสมอภาคกัน

3.3.3 ยึดกฎหมายเป็นมาตรฐานการปกครอง โดยใช้กฎหมายบังคับแก่ทุกคนทั้งมั่งมีหรือยากจน ทั้งข้าราชการหรือประชาชน ส่งผลให้ทุกคนเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย

3.3.4 ช่วยระงับความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับประชาชน ให้พลเมืองที่อยู่ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ โดยมีกฎหมายเป็นกรอบควบคุมความประพฤติของทุกคน

3.4 ส่วนเสียของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

3.4.1 มีความล่าช้าในการตัดสินใจทำการต่าง ๆ เนื่องจากต้องมีการปรึกษาหารือและผ่านขั้นตอนมากมาย การตรากฎหมายต้องใช้เวลาหลายวันหลายเดือนเพราะต้องมีการอภิปรายกันในสภาเพื่อแก้ไขปรับปรุงกันมากมายก่อนจะประกาศบังคับใช้

3.4.2 ต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการปกครองอย่างมาก เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป หรือการเลือกตั้งประธานาธิบดีแต่ละครั้งต้องใช้เงินจำนวนหลายร้อยล้านบาท

3.4.3 อาจนำไปสู่ความสับสนวุ่นวายได้ถ้าประชาชนส่วนมากในประเทศใช้สิทธิเกินขอบเขตของระบบประชาธิปไตย หรือใช้สิทธิเสรีที่ตนมีอยู่อย่างผิด ๆ

3.5 ระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการ

ลักษณะเด่นของระบบเผด็จการอยู่ที่การรวมอำนาจทางการเมืองไว้ที่บุคคลเพียงคนเดียว คณะเดียว หรือพรรคเดียว โดยบุคคล คณะบุคคล สามารถใช้อำนาจนั้นควบคุมประชาชนโดยเด็ดขาด หากประชาชนคนใดคัดค้านผู้นำหรือคณะผู้นำก็จะถูกลงโทษให้ทำงานหนักหรือจำคุก ระบบเผด็จการอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระบบ ดังต่อไปนี้

3.5.1 ระบบเผด็จการทหาร เป็นระบบเผด็จการที่คณะผู้นำเป็นทหาร เป็นผู้ใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านทางพลเรือนที่พวกตนสนับสนุนมักใช้กฎอัยการศึกหรือรัฐธรรมนูญที่คณะตนสร้างขึ้น เพื่อคณะของตนโดยเฉพาะเป็นเครื่องมือในการปกครอง คณะผู้นำแบบเผด็จการทหารมักใช้อำนาจเผด็จการชั่วคราวระหว่างประเทศ อยู่ในภาวะสงครามหรือหลังจากการล้มระบบประชาธิปไตย โดยมีเป้าประสงค์ในการจัดภัยคุกคามต่อความมั่นคงให้แก่ระบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะหน้าที่หลักของทหารคือป้องกันประเทศ มิใช่ปกครองประเทศ ดังนั้นคณะทหาร จึงคืนอำนาจนั้นให้แก่พลเรือนในที่สุด

3.5.2 ระบบเผด็จการฟาสซิสต์ เป็นระบบเผด็จการที่มีผู้มีอำนาจคนหนึ่ง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนักธุรกิจและกองทัพให้ใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ ผู้นำในระบบการปกครองแบบฟาสซิสต์มักมีสิทธิทางการเมืองที่เรียกว่า “ ลัทธิฟาสซิสต์ ” เป็นลัทธิชี้นำในการปกครองมุ่งที่จะใช้อำนาจปกครองประเทศเป็นการถาวร

3.5.3 ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ เป็นระบบเผด็จการที่พรรคคอมมิวนิสต์เพียงพรรคเดียวได้รับการยอมรับหรือได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ และกองทัพให้เป็นผู้ใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์แตกต่างจากระบบเผด็จการทหาร เพราะระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ใช้อำนาจเผด็จการควบคุมกิจกรรม และการดำเนินชีวิตของประชาชนทุกด้านเป็นต้นว่า การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น นักรัฐศาสตร์จึงเรียกระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ว่า “ ระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ ”

3.6 หลักการของระบบเผด็จการ

3.6.1 ผู้นำคนเดียวหรือคณะผู้นำกองทัพ หรือพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องฟังเสียงผู้ใด

3.6.2 การรักษาความมั่นคงของผู้นำมีความสำคัญกว่าการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาชนไม่สามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของผู้นำอย่างเปิดเผยได้

3.6.3 ผู้นำหรือคณะผู้นำสามารถที่จะอยู่ในอำนาจได้ตลอดชีวิต หรือนานเท่าที่กลุ่มผู้ร่วมงานหรือกองทัพยังให้การสนับสนุน ประชาชนไม่มีสิทธิ์ที่จะเปลี่ยนผู้นำโดยวิถีทางรัฐธรรมนูญ

3.6.4 การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จัดขึ้นตามรัฐธรรมนูญและรัฐสภาไม่มีความสำคัญเหมือนระบบประชาธิปไตย นั่นคือ รัฐธรรมนูญเป็นเพียงรากฐานการรองรับอำนาจของผู้นำเท่านั้น

3.7 ส่วนดีของระบบเผด็จการ

3.7.1 รัฐบาลตัดสินใจในการทำงานสิ่งใดได้อย่างรวดเร็วกว่ารัฐบาลประชาธิปไตย

3.7.2 รัฐบาลแก้ปัญหาบางอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าระบบประชาธิปไตย

3.8 ส่วนเสียของระบบเผด็จการ

3.8.1 เป็นการปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียว กลุ่มเดียว พรรคเดียวย่อมมีความผิดพลาดได้ในการใช้อำนาจ

3.8.2 มีการใช้อำนาจกดขี่ละเมิดสิทธิเสรีภาพ พร้อมทั้งมีการประทุษร้ายต่อชีวิตหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มผู้ปกครอง

3.9 ระบบสังคมนิยม

ระบบสังคมนิยมมีระบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.9.1 ระบบสังคมนิยมเสรี เป็นระบบที่ส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ประเทศราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือได้เริ่มใช้เป็นครั้งแรก หลักการของระบบสังคมนิยมเสรี มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ระบบสังคมนิยมเสรี ถือว่ารัฐเป็นเจ้าของและผู้จัดการปัจจัยในการผลิตที่ใช้ในการผลิตขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้นายทุนเอกชนสร้างความร่ำรวยและผูกขาดปัจจัยการผลิตและเพื่อนำรายได้จากการผลิตนั้น ๆ ไปใช้เพื่อประโยชน์และสวัสดิการของประชาชนส่วนใหญ่

2. ระบบสังคมนิยมเสรีเคารพในสิทธิในทรัพย์สินของเอกชน ประกอบธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางได้

3. ระบบสังคมนิยมเสรียังถือว่าผู้บริโภคมีเสรีภาพในการเลือกซื้อสินค้าได้อย่างเต็มที่เหมือนระบบทุนนิยมเสรี

4. ระบบสังคมนิยมเสรีมุ่งกระจายรายได้เท่าเทียมกันก็สามารถใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้เท่ากันและแข่งขันกันได้อย่างเสมอภาค อันจะช่วยให้ระบบประชาธิปไตยดำรงอยู่ได้

3.9.2 ระบบสังคมนิยมบังคับหรือระบบคอมมิวนิสต์ เป็นระบบเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับระบบการเมืองและระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และส่งเสริมซึ่งกันและกัน ระบบนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ หลักการของระบบสังคมนิยมบังคับ มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. ระบบสังคมนิยมบังคับ ถือว่ารัฐบาลเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตทั้งหมด เอกชนไม่มีสิทธิในปัจจัยการผลิต
2. ระบบสังคมนิยมบังคับ ถือว่ารัฐเป็นผู้กำหนดการแจกจ่ายผลผลิต โดยผ่านทางการวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลางเต็มที่ รวมทั้งกำหนดราคาสินค้าทุกชนิด
3. ระบบสังคมนิยมบังคับ ถือว่าทุกคนต้องทำงานตามที่รัฐกำหนด หากไม่ทำจะไม่ให้กิน ด้วยเหตุนี้การว่างงานจึงไม่เกิดขึ้นในสังคมนี
4. ระบบสังคมนิยมบังคับจำกัดเสรีภาพผู้บริโภคอย่างมาก กล่าวคือผู้บริโภคไม่มีสิทธิ์เลือกซื้อสินค้าที่ต้องการ เนื่องจากการผลิตสินค้าทุกชนิดถูกรัฐกำหนด โดยหน่วยงานวางแผนเศรษฐกิจ ในระบบนี้ประชาชนไม่มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจและการเมือง

3.3.9 ระบบสังคมนิยมของโลกกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ทั้งในเอเชีย ตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ แอฟริกา ละติน อเมริกา และหมู่เกาะในมหาสมุทร

6.2.2 การศึกษากับการเมือง

การพัฒนาการเมืองต้องพัฒนากิจการหลายด้านไปพร้อมกัน และการศึกษาจะทราบว่าประเทศใดพัฒนาการเมืองไปแล้วมากน้อยเพียงใดนั้น ผู้ศึกษาต้องดูความเจริญก้าวหน้าทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นอันดับแรก และสิ่งที่จะช่วยในการพัฒนาประเทศอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ อันได้แก่ ทรัพยากรทางวัตถุ และทรัพยากรมนุษย์

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด จึงจัดว่ามีคุณค่ายิ่งกว่าทรัพยากรอื่นใด ทรัพยากรมนุษย์เป็นผลรวมของร่างกาย สติปัญญา พลังทางจิต ความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรม ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นทรัพยากรภายในตัวเอง มีกำลังกาย กำลังใจ และกำลังปัญญา โดยเฉพาะกำลังปัญญานั้นมีอยู่มากมาย สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หมดสิ้น ด้วยเหตุนี้ ทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญมากที่สุด ถ้าขาดมนุษย์เสียแล้ว ทรัพยากรอื่นที่มีในโลกก็ไร้ประโยชน์ และการที่จะพัฒนาประเทศให้มีความรุ่งเรืองนั้นต้องอาศัยการศึกษาพัฒนาคนก่อน แล้วคนจึงช่วยกันพัฒนาสิ่งอื่น ๆ เป็นต้นว่า การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเมือง

การเมืองและการปกครองเป็นเรื่องการใช้อำนาจกฎหมายเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมการศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับการเมืองในด้านช่วยปลูกฝังความเชื่อ คุณค่าและทัศนคติที่สอดคล้องกับระบบการปกครองที่ใช้อยู่ในสังคมนั้น ๆ ดังเช่นในระบบการปกครองแบบเผด็จการ การศึกษานำเน้นการปลูกฝังคุณค่าของการเชื่อฟังและการยอมรับอำนาจ การรู้จักที่ต่ำที่สูง การรู้จักหน้าที่สำหรับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น การศึกษานำเน้นการรู้จักใช้ความคิดของตนเอง เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ จุดประสงค์หรือปรัชญาการศึกษา หลักสูตรเนื้อหาที่เรียน กระบวนการเรียนการสอน และการวางตนของครูอาจารย์ ย่อมแตกต่างกันในสังคมที่มีระบบการปกครองแตกต่างกัน

2. การศึกษากับการพัฒนาการเมือง

การศึกษามีส่วนสำคัญยิ่งในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ทำให้บุคคลมีสำนึกบทบาทของรัฐบาล ได้รับข่าวสารทางการเมือง และได้รับรู้ทัศนะทางการเมือง

การศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคล การศึกษาย่อมอยู่ในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาแบบฉบับในสังคมมนุษย์ และการศึกษาดำเนินความมั่นคงของชาติเป็นสำคัญ เพราะถ้าไม่มีชาติแล้ว บุคคลจะอยู่ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงต้องมีบทบาทในการส่งเสริมความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงและความมั่นคงรวมกันของสังคม เพราะฉะนั้น การพัฒนาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย จึงควรพยายามกระจายอำนาจการปกครองให้ประชาชนมีสิทธิในการปกครองร่วมกัน

ดังนั้น การศึกษาดำเนินสร้างประชาธิปไตยแล้ว ก็ควรเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดกลุ่มผู้นำแบบประชาธิปไตยในสังคม พร้อมกับการสร้างผู้ตามที่เข้าใจเกมการเมืองและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย

อีกนัยหนึ่ง ระบบการศึกษาสามารถปลูกฝังค่านิยมของบุคคลที่จะเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย อันเป็นระบบที่ตั้งอยู่บนรากฐานของกฎหมาย การแข่งขันและเสรีภาพ

ค่านิยมที่สำคัญในประชาธิปไตยนั้นอย่างน้อยมี 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ ค่านิยมประเภทนี้มองโลกในแง่ดี ด้วยเห็นว่าปัญหาทั้งหลายของมนุษย์สามารถแก้ไขด้วยปัญญาของมนุษย์เอง จัดเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อการปกครอง

2. ทัศนคติที่ถือว่ารัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม ค่านิยมนี้ได้วิวัฒนาการมาจากสมัยกรีกโบราณ โดยเชื่อว่ารัฐเกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้มนุษย์ มนุษย์สร้างรัฐ เพราะมนุษย์แต่ละคนไม่สามารถประสบความสุขความปราถนาและความดีงามได้หากอยู่กันตามลำพัง ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรอยู่ภายใต้การดูแลของประชาชน และการเมืองจึงเป็นเรื่องของทุกคน

3. **ค่านิยมปัจเจกชนนิยม** ค่านิยมประเภทนี้เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนเป็นสิ่งประเสริฐสุด สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่ได้มาพร้อมกำเนิด แต่ละคนจึงมีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ควรจะมีอิทธิพลอื่น มาบังคับ องค์กรทางการเมือง เช่น รัฐ ศาล ตำรวจ มีไว้เพื่อให้บุคคลแต่ละคนมีความปลอดภัยมากที่สุด

4. **สิทธิในการปฏิบัติของประชาชน** ค่านิยมประเภทนี้มาจากปัจเจกชนนิยม โดยเชื่อว่ารัฐ มีไว้เพื่อเป็นเครื่องมือของสังคม หากบุคคลสูญเสียสิทธิและเสรีภาพ ประชาชนย่อมมีสิทธิรวมตัวกัน ต่อต้านอำนาจนั้น เพื่อให้รัฐและรัฐบาลกลับมาเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง การปฏิวัตินี้มิได้หมายถึง การฉวยโอกาสของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อกุมอำนาจอย่างไม่ชอบธรรม

การพัฒนาการเมืองควรมีจุดประสงค์อย่างน้อย 2 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาการเมืองเพื่อให้มีความมั่นคงทางการเมือง ซึ่งจะสำคัญในการ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มได้แน่ชัด เพื่ออำนาจประโยชน์ในการที่บุคคลกลุ่มอื่น โดยเฉพาะ อารยธรรมประเทศที่จะเจริญสัมพันธ์ไมตรีด้วยซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนากิจการด้านอื่นของ ประเทศ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสิ่งอื่นๆ หากประเทศขาดความมั่นคงทางการเมืองย่อมจะกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจด้านอื่นอย่างแน่นอน

2. การพัฒนาบ้านเมืองควรมุ่งพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันเป็น ความฝันสูงสุดของสังคม เช่น มีการจัดสรรอำนาจอย่างยุติธรรมและให้ความเสมอภาคแก่คนส่วนใหญ่เป็นต้น

ส่วนบทบาทของการศึกษาในการพัฒนาการเมืองนั้น ควรดำเนินการเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

1. การให้ความรู้ทางการเมืองที่ถูกต้อง

การศึกษาจะต้องให้ความรู้ความเข้าใจการเมือง แก่เยาวชนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาขึ้นไปจนถึงระดับอุดมศึกษาอย่างถูกต้องและต่อเนื่องให้โอกาสเยาวชนได้ฝึกฝนกิจกรรมทางการเมือง แล้วจะ ช่วยให้ประเทศชาติได้ทั้งนักการเมืองที่มีคุณภาพและประชาชนที่มีความเข้าใจเพียงพอ ที่จะตระหนัก ถึงสิทธิหน้าที่ของตนในการที่จะมีส่วนร่วมในด้านการเมืองและยังสามารถจะควบคุมบทบาทหน้าที่ ของนักการเมืองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การศึกษานอกโรงเรียนและสื่อมวลชนยังเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ในด้านการเมืองที่สำคัญยิ่ง ซึ่งสมควรจะได้ให้การศึกษามองการเมืองที่ถูกต้องแก่ประชาชนทั่วไป รวมทั้งผู้ที่เป็นนักการเมืองอย่างจริงจังด้วย

2. การศึกษาเพื่อให้ทุกคนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน

การศึกษาต้องปลูกฝังให้คนตระหนักในเรื่องสิทธิหน้าที่ควบคู่กันไป เพราะฉะนั้นเมื่อประชาชนมีหน้าที่ต้องเสียภาษี ก็ย่อมมีสิทธิที่จะเรียนรู้การใช้เงินของรัฐบาลที่เรียกเก็บจากประชาชน

ด้วย การจัดการศึกษาในลักษณะที่เป็นสิทธิส่วนบุคคลจะช่วยกระตุ้นให้ทุกคนรู้สำนึกในบทบาทของตน เพราะการศึกษาได้สอนบุคคลให้วางแผนสิทธิของตนแล้วก็ต้องเป็นผู้มีให้ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นด้วย ขณะเดียวกันก็ต้องเน้นหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อตนเองและสังคมควบคู่กันไป การปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยนั้นย่อมหมายถึง การที่เราจะต้องยอมรับภาระหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบ รู้จักใช้เสรีภาพอย่างมีขอบเขต รู้จักการรักษาวินัยของสังคมด้วยตนเอง

3. การศึกษาเพื่อกำหนดการของกลุ่ม

เมื่อการเมืองเป็นสิ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล สิ่งที่ต้องสร้างขึ้นมาให้ได้ก็คือ กลุ่ม เพราะกลุ่มต่าง ๆ เป็นเครื่องมือที่มีพลัง การปกครองที่มีเหตุผลจำเป็นจะต้องมีการถ่วงดุลกันด้วยกลุ่มพลังต่าง ๆ ทางการเมือง การศึกษาจึงควรสร้างค่านิยมให้เป็นคุณค่าของกลุ่ม ชื่อสัตย์ต่อกลุ่ม และอุดมการณ์ของกลุ่ม กลุ่มจะดำเนินการโดยตัวของมันเองเพื่อต่อรองผลประโยชน์และรักษาผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ เพราะในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะมีความขัดแย้งซึ่งต้องแก้ไขด้วยกระบวนการของกลุ่มการศึกษา จึงควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในองค์การที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มในสังคม

4. การศึกษาเพื่อทำให้คนมีทัศนคติอย่างวิทยาศาสตร์

ความสับสนวุ่นวายต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นเพราะความซับซ้อนในข้อมูล ความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มามีใหม่เป็นสิ่งให้เชื่อได้ง่ายเป็นเหมือนแบบให้ท่องจำ การศึกษาต้องสอนให้คนรู้จักคิด รู้จักไตร่ตรอง และรู้จักคาดคะเนอย่างมีเหตุผล เพราะถ้าครูสอนให้ใครเชื่ออะไรง่าย ๆ เขาย่อมจะตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มที่เห็นประโยชน์ส่วนตนได้ง่าย

5. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี

การศึกษาจะต้องเน้นบทบาทในการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดี ซึ่งหมายถึงความดีแบบสากลคือพัฒนาคนให้มีคุณสมบัติประจำตัวที่ประกอบด้วยสติปัญญา มีความคิด รู้จักแก้ปัญหา มีความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งยังมีทัศนคติอันพึงปรารถนาสามารถอยู่ร่วมและทำงานกับหมู่คณะได้ นอกจากนี้ยังจะต้องมีความสำนึกในการช่วยเหลือพัฒนาสังคม ส่วนรวมมากกว่าคิดเอาเพียงประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาการเมือง

การศึกษาควรมีบทบาทในการพัฒนาการเมืองด้วย เช่น การจัดให้ห้องสมุดสำหรับนักการเมืองใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง เมื่อนักการเมืองจะเข้าประชุมอภิปรายปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งในสภาจะได้มีแหล่งค้นคว้า เพื่อช่วยให้การอภิปรายและการตัดสินใจของตนมีน้ำหนักเป็นที่เชื่อถือได้ นั่นเป็นผลประโยชน์โดยตรงของนักการเมืองส่วนผลประโยชน์โดยอ้อมนั้นเป็นการ

สร้างศรัทธาและทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนที่ได้เห็นนักรการเมืองมีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตนอย่างยิ่ง

6.2.3 หน้าที่ทั่วไปของรัฐ

หน้าที่ของรัฐมีกระบวนไว้ในรัฐธรรมนูญของทุกประเทศโดยระบุหน้าที่สำคัญ ๆ ที่รัฐมีหน้าที่จัดการ โดยอาจแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ทางการเมืองและการปกครอง

ได้แก่ หน้าที่รักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อย หน้าที่ในการจัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรม หน้าที่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจและศรัทธาในระบบประชาธิปไตยและการปกครองส่วนท้องถิ่นและสิ่งอื่นๆ

2. หน้าที่ทางสังคม

ได้แก่ หน้าที่ส่งเสริมบำรุงการศึกษา การอบรม การฝึกอาชีพให้แก่ประชาชน หน้าที่ในการส่งเสริมการพัฒนาเยาวชน หน้าที่รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ หน้าที่ในการสงเคราะห์ผู้ประสบภัย หน้าที่ในการส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำ หน้าที่ในการส่งเสริมการสาธารณสุขและหน้าที่อื่นๆ

3. หน้าที่ทางเศรษฐกิจ ได้แก่ หน้าที่ในการดำเนินการเพื่อยกฐานะเศรษฐกิจของบุคคลให้สูงขึ้น หน้าที่ในการดำเนินการให้เกษตรกรได้มีสิทธิ์ หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบการเกษตร และ หน้าที่ในการดำเนินการสาธารณูปโภคที่ให้ประโยชน์แก่เยาวชนส่วนรวม หน้าที่ในการป้องกันการผูกขาดในด้านเศรษฐกิจ และหน้าที่อื่นๆ

4. หน้าที่เกี่ยวกับความมั่นคงและเอกราช

ได้แก่ หน้าที่ในการรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ หน้าที่ในการจัดให้มีกำลังทหารไว้เพียงพอแก่การรักษาความมั่นคง เอกราช และผลประโยชน์ของชาติ

5. หน้าที่ต่อสังคมนานาชาติ

ได้แก่ การส่งเสริมความสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ และถือหลักความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อกัน

หน้าที่สำคัญทั้ง 5 ประเภทของรัฐจะได้รับการปฏิบัติอย่างครบถ้วนก็คือ **รัฐบาล** จะต้องทำการวางระเบียบการปกครองและแบ่งหน้าที่ให้กระทรวง ทบวงและกรม ต่าง ๆ รับผิดชอบ โดยแต่ละกระทรวงได้รับมอบอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน เช่น กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาของชาติ กระทรวงกลาโหมมีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันประเทศ กระทรวงมหาดไทย มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เป็นต้น

6.2.4 หน้าที่ของรัฐต่อการศึกษา

หน้าที่ของรัฐต่อการศึกษาเป็นหน้าที่รับผิดชอบของรัฐบาล ในการที่จะทำให้ประชาชนภายในรัฐได้รับการศึกษาในรูปแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยในด้านต่าง ๆ สำหรับการเมืองกับการศึกษาในราชอาณาจักรไทยนั้นมีความสัมพันธ์กันมาตลอดตั้งแต่อดีตสมัยถึงปัจจุบันสมัย ในอดีตสมัยนั้นศูนย์กลางของชุมชนและการเมืองมักอยู่ที่วัด โดยมีพระภิกษุทำหน้าที่เป็นครู แต่ละชุมชนมีเอกเทศมากในการศึกษาโดยมีผู้นำทางการเมืองของท้องถิ่นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

การศึกษาไทยได้มีการปฏิรูปอย่างจริงจังในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) ในรัฐสมัยของพระองค์ได้มีอิทธิพลทางการเมืองของชาติตะวันตกแผ่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีความพยายามที่จะปฏิรูปการศึกษา เพื่อที่จะให้ประเทศไทยพ้นจากความไร้อารยธรรม อันเป็นข้ออ้างของชาติตะวันตก การปฏิรูปการศึกษานั้นเกิดจากแรงผลักดันภายนอกประเทศ แต่เป็นไปได้ไม่คึกคัก เวลาต่อมาได้มีการปรับปรุงศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร การศึกษาซึ่งท้องถิ่นเคยมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจึงมาอยู่ในอำนาจของส่วนกลางทั้งหมด แต่ได้มีโอกาสขยายการศึกษาออกไปสู่ประชาชนมากขึ้นในทุกระดับเพื่อสร้างคนให้รับราชการ

ผลสืบเนื่องมาจากการศึกษาได้มีการปฏิรูปในรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) เป็นอันมาก ผู้ศึกษาอาจสังเกตตัวอย่างได้ว่า คณะราษฎรซึ่งเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ก้าวขึ้นมาที่มีความสามารถทางการเมือง และคณะราษฎรก็เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษามีความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่อุดมคติที่ยกมาอ้างว่าเป็นแรงจูงใจให้คณะราษฎรทำการปฏิวัติมิได้รับผลในทางปฏิบัติ เพราะบุคคลส่วนใหญ่ในคณะราษฎรเป็นข้าราชการจึงต้องรักษาไว้ซึ่งอำนาจ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) นั้นเป็นการเริ่มต้นการปกครองตามระบบประชาธิปไตยของไทย และเชื่อกันว่าการปกครองตามระบบประชาธิปไตยนี้สามารถนำความร่มเย็นเป็นสุขมาสู่ประชาชนได้ และในประกาศแถลงการณ์ของคณะราษฎรฉบับที่ 1 มี 6 ประการนั้น ประการที่ 6 ก็จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร ดังนั้น หลักในการปกครองนั้นการศึกษาจึงเป็นหนึ่งใน 6 ประการที่คณะราษฎรต้องการทำนุบำรุงส่งเสริมให้แพร่หลายในหมู่ประชาชนด้วยพิจารณาเห็นว่า การปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญจะดำเนินไปได้ราบรื่นจำเป็นต้องอาศัยการศึกษา

รัฐจะต้องรับผิดชอบในการให้การศึกษาแก่ประชาชนผู้เป็น “ นาย ” ของตน เพราะการบริหารงานของรัฐประชาธิปไตยจะบรรลุผลสำเร็จสมบูรณ์สูงสุด ก็ต่อเมื่อ ประชาชนได้รับการศึกษา

ดีที่สุดและมากที่สุด และนอกจากนี้รัฐจะต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่าโดยให้การศึกษาแก่เขาแบบให้เปล่าซึ่งทำให้เกิดการศึกษากว้างขวางขึ้นในทุกประเทศ หน้าที่สำคัญ ๆ ของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาอาจสรุปสาระได้ ดังต่อไปนี้

1. ตั้งจุดประสงค์ทางการศึกษาให้แน่นอน
2. จัดให้มีการศึกษาระดับต่าง ๆ
3. จัดเค้าโครงหลักสูตรและแผนการสอน
4. กำกับและควบคุมกิจกรรมทางการศึกษา
5. จัดให้มีการวิจัยและค้นคว้าทดลองทางการศึกษา
6. จัดงบประมาณรายจ่ายทางการศึกษา

6.2.5 หน้าที่ของการศึกษาต่อรัฐ

หน้าที่หลักประการหนึ่งของการศึกษาคือ ทำคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ โดยให้สอดคล้องกับระบบการปกครองของประเทศ ประเทศชาติจะได้มั่นคงและมีเสถียรภาพดีทั้งด้านเศรษฐกิจที่เลี้ยงตนเองได้ และจะต้องมีระเบียบวินัย ประเทศชาติจะได้บุคคลเช่นนี้ ก็โดยวิธีการฝึกฝนอบรมประชากรอย่างมีระบบต่อเนื่องเป็นลำดับ